

КӨРКЕМ ЕҢБЕК

(қыз балаларға арналған нұсқа)
Негізгі орта білім беру деңгейінің
8-сынып оқушыларына арналған оқулық

Шартты белгілер

– ойлан және жауап бер!

– зерттеу ізденіс жұмысы

– жобала, жаса!

– жеке жұмыс

– компьютермен жұмыс

– ұлттық құндылық тапсырмасы

– топтық жұмыс

– тексер және қорытындыла

– сабақтың аудио және бейнематериалдары

АЛҒЫ СӨЗ

Қымбатты оқушы!

Қолыңа ұстап отырған оқулық – сән мен шеберліктің, дәстүр мен заманауи технологиялардың ерекше әлеміне саяхат. Биыл тек қолөнермен танысып қоймай, ұлттық өнердің терең мәнін түсініп, шығармашылық қабілетінді дамытып, түрлі қолданбалы өнер бағыттарын зерттеп, заманауи технологияларды меңгере аласың.

Қазақ халқының дәстүрлі өнері мен мәдени құндылықтарына сүйеніп, бұйымдар жасаудың сан алуан әдіс-тәсілдерін үйренесің. Әрбір материалмен жұмыс істеу, кескіндеу, тоқу, сәндеу сияқты шығармашылық жұмыстар арқылы тәжірибелік дағдыңды дамытасың. Сонымен қатар, эстетикалық талғамың қалыптасып, еңбекке жауапкершілікпен қарауды, ұқыптылықты және дизайн негіздерін түсінесің.

«Сәндік қолданбалы өнер» бөлімінде әртүрлі қолөнер техникасын, оның ішінде дәстүрлі тоқу, өрнектеу, табиғи және жасанды материалдармен жұмыс істеуді үйренесің.

«Дизайн және технология» бөлімі тігін материалдары мен фурнитураны зерттеп, олардың ерекшеліктері мен қолдану саласын анықтауға мүмкіндік береді. Этностиль мен ұлттық ою-өрнектердің сәндік нақыштау тәсілдерін шығармашылық жобаларда қолдануды меңгересің.

«Үй мәдениеті» бөлімі өнер мен қолөнердің күнделікті өмірдегі рөлін түсінуге көмектеседі. Тұрмыста қолдануға болатын бұйымдар мен үйдің интерьерін, тұрмыстық қажеттіліктерге арналған элементтерді үйлестіре отырып жасауға дағдыланасың.

Қазіргі таңда жасанды интеллект (ЖИ) технологияларының арқасында дәстүрлі өнерді заманауи үлгіде жаңғырту мүмкіндігі күн санап арта түсуде.

Бұл өнердің маңызды әрі қызықты артықшылығы.

«Көркем еңбек» техникалық шеберлік пен шығармашылық қабілетті ғана емес, күнделікті өмірде қажетті дағдыларды дамытатын пән. Сонымен қатар, үй жағдайында қолданылатын бұйымдар жасаудан бастап, тұрмыста қажетті бұйымдар жасауда шығармашылық қабілетінді шыңдап, еңбекке деген сүйіспеншілігіңді арттырады. Әрбір сабақтың мазмұны тұлғалық дамуыңды, зерттеу, жобалау және жаңа дүниені ойлап табу дағдыңды жетілдіруге бағытталған.

Еңбек жолында алған білімің болашақта өзің қалаған мамандықты меңгеруге де көмегі зор деп сенеміз!

Оқулық авторлары

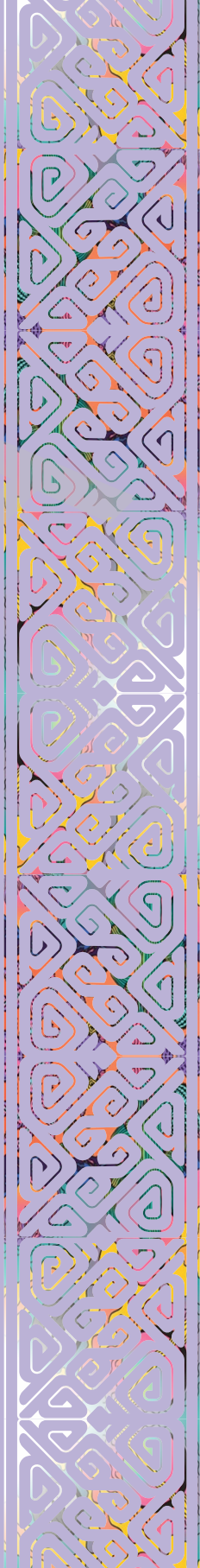
I БӨЛІМ

СӘНДІК ҚОЛДАНБАЛЫ ӨНЕР

Білім ала отырып:

- ❧ сәндік-қолданбалы өнердің тарихын оқисың;
- ❧ ою-өрнектерінің композициялық ерекшеліктерімен, халық шығармашылығы;
- ❧ креативті шешім қабылдайсың;
- ❧ білім ала отырып, шығармашылық жобаларыңды жүзеге асырасың;
- ❧ бұйымның жасау ретін, тиімді әдістерін анықтап, графикалық және технологиялық құжаттарын жасайсың;
- ❧ шығармашылық жобамен айналысып, қазақтың ұлттық мәдениетіне тән дәстүрлі элементтерді пайдаланасың;
- ❧ өзіңнің және басқа оқушылардың жұмыстарын саралау мен бағалау қабілетіңді дамытасың;
- ❧ қазақтың ұлттық нақыштарын ши мен жүн материалдарымен жұмыс істегенде қолданасың;
- ❧ туындыларыңның идеясы мен шеберлігіңді онлайн-платформа арқылы үлкен аудиторияға таныстырасың.

§1.

Ши тоқудың тарихы, түрлері, материалдары, құрал-жабдықтары

Бүгінгі сабақта:

- қазақтың ұлттық сәндік-қолданбалы бұйымдарының бірі – ши тоқу өнерінің тарихы мен түрлерін зерттейсің. Заманауи ақпараттық-коммуникативтік технологияларды пайдалана отырып, өз шығармашылық идеяңды таныстыратын шағын презентация (немесе бейнеролик) жасайсың.

Қазақтың ұлттық сәндік қолданбалы бұйымдары – халқымыздың бай мәдени мұрасының бір бөлігі.

Ұлттық қолөнердің басты ерекшелігі оның күнделікті өмірмен тығыз байланысы мен табиғатпен үйлесімінде.

Қазақтың дәстүрлі қолөнері ғасырлар бойы ұрпақтан-ұрпаққа жетіп, заман талабына сай өзгерсе де, өзінің мәдени маңызын сақтап келеді. Ұлттық бұйымдар қазақ халқының күнделікті өмірінде, тұрмысында, жиын-тойында үлкен рөл атқарған. Олардың арасында ши тоқу мен киіз басу ерекше орын алады.

Ши тоқу – қазақ халқының ежелден келе жатқан дәстүрлі қолөнерінің бірі. Ши тоқудың тарихы терең әрі бай. Шиден түрлі бұйымдар жасау, негізінен, көшпелі өмір салтымен тығыз байланысты, өйткені ши қазақ даласында кеңінен таралған (*1-сурет*).

Жасалған мақсатына қарай тоқыма шилер ақ ши, орама ши және шым ши деп бөлінеді. Ақ шидің өзі құрт пен ірімшік жаюға

1-сурет. Ши тоқу

арналған өре ши, киіз басқанда жүн шабақтауға арналған шабақ ши және жай ши деп бөлінеді. Шиді үйдің қабырғасы ретінде де пайдаланады.

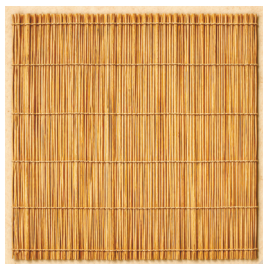
Түрлі түсті өрнек салынбаған орама шиді кереге мен уықтың арасына салады да, есіктің екі қапталына жинап қояды.

Мұндай тоқыма бұйымдар киіз үй ішін безендіріп, сән береді.

«Ши ораулы болмаса, үйдің сәні келмейді. Қызыл-жасыл кимесе қыздың сәні келмейді» деген нақыл сөз осыдан шықса керек.

Ши тоқу өнері ғасырлар бойы қалыптасып, қазақ халқының күнделікті өмірінде маңызды орын алған. Қазіргі таңда ши тоқу өнері ұлттық қолөнер ретінде сақталып, жаңа өнер туындыларын жасауға мүмкіндік береді.

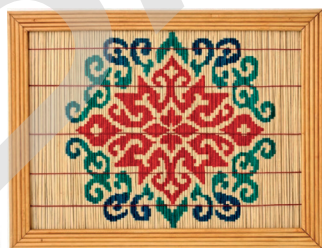
Шидің экологиялық тазалығы, төзімділігі және көркемдік ерекшелігі оны бағалы әрі тиімді материал етеді.

2-сурет. Ақ ши

3-сурет. Шым ши

4-сурет. Орама ши

ҚЫЗЫҚТЫ ДЕРЕК

Ши тез тұтанбайды, өрттің алдын алады.

Жазда ашық далаға киіз үй тіккенде, керегесіне ши тұтқан. Ол үйді шаң-тозаңнан қорғайтын, әрі көлеңке түсіретін ық болған.

Қазіргі заманда жасанды интеллект (ЖИ) көмегімен көне ши бұйымдарының үш өлшемді модельдері жасалып, виртуалды көрмелерде көрсетілуде. Бұл жас ұрпаққа ұлттық өнерді жаңа қырынан тануға мүмкіндік береді.

Ши тоқу арқылы еңбек пен шығармашылықты дамыту

Ши тоқу – ұлттық дәстүр мен заманауи білімді үйлестіретін маңызды қолөнер түрі. Әсіресе қыз балалардың шығармашылығын дамытып, өз қолымен әдемі әрі пайдалы заттар жасауға мүмкіндік береді. Әрбір тоқылған ши бұйымы өмірге деген жаңа көзқарас пен талғамды, ұқыптылық пен еңбексүйгіштікке тәрбиелейді.

Шимен жұмыс жасау шеберлікті ғана емес, өмірлік кәсіпті дамытатындай жігерлендіреді. Қыз баланың келешек өміріне қажетті тұлғалық қасиеттері мен құндылығын қалыптастырады.

Ойлан!

Шиден жасалған бұйымдардың пайдасы мен кемшілігін ата.

Ши – астық тұқымдасына жататын шөптесін өсімдік. Биіктігі 50–220 см, сабағы көп, мықты, тік өседі, түсі қошқыл жасыл, екі жағы да тықыр, түп жағы көптеген ескі жапырақты шым түзейді.

Жапырақтары ұзын, жіңішке (ені 2–3 мм), өте қатты. Сыпыртқысы жіңішке, ұзындығы 15–50 см, масағының ұзындығы 5–6 мм, ақ не күлгін түсті. Мамыр-шілде айларында гүлдеп жеміс салады.

5-сурет. Ши

1. Үйінде шиден жасалған бұйымдар бар ма?
 2. Шиден жасалған бұйымдар қай жерде көп пайдаланылады?
- Осы шиден жасалған туындыға сипаттама бер.
Тапсырманы сыныптастарыңмен талқыла.

Ши тоқу өнері уақыт өте келе сәндік және қолданбалы өнер ретінде дамыды. Одан түрлі сәндік бұйымдар мен тұрмыстық заттар жасалады.

6-сурет. Ши тоқу технологиясы

Әрбір шығармашылық жұмыс жаңа технологияларды және ақпарат көздерін қолдану арқылы жүзеге асады, осылайша жаңа деңгейге көтеріледі.

1-топ. Ши тоқудың тарихы мен түрлерін зерттеу

1. Ши тоқу өнерінің шығу тарихы мен түрлерін зерттеңдер.
2. Өздерің таңдаған ақпарат көздерінен (кітаптар, энциклопедия, интернет) мәлімет жинаңдар.
3. Жинақталған мәліметтер негізінде ақпараттық технологияны (мысалы, Canva, PowerPoint, CapCut, немесе Google Slides) қолданып, қысқа бейнеролик немесе презентация жасаңдар.

2-топ. Ши тоқудың түрлері мен материалдарын сипаттау

1. Ши тоқудың түрлері мен материалдарын зерттеп, сипаттаңдар.
2. Жинақталған мәліметтер негізінде заманауи графикалық құралдарды (Canva, Piktochart, PowerPoint) пайдаланып, инфографика жасаңдар.
3. Инфографикада:
 - Ши тоқудың түрлерін;
 - Қолданылатын материалдарды;
 - Ерекшеліктерін (тарихи және мәдени маңызы);
 - Қазіргі замандағы қолданысын қамтыңдар.

7-сурет.

Ши өсімдігі Қазақстанның дала және шөлейт өңірлерінде, таулы аймақтардың баурайында, көбіне су маңында жиі кездеседі. Сол себепті қазақ халқы жазғы жайлауда және күзгі күзеу кезінде шиді суырып, дайындауға кіріседі.

Түзу әрі мықты ши сабағын көбіне күз мезгілінде жинап, кептіреді. Кепкеннен кейін оның қабығын аршып, тоқуға әзірлейді. Ши тоқуға арналған арқау жіптер алдын ала дайындалып, арқау ағашы (станок) көлеңкелі, ыңғайлы жерге орнатылады.

Ши тоқу үшін ең алдымен арқау ағашы дайындалады. Оның биіктігі 120–130 см болу керек. Бұл түрегеліп тұрып тоқуға ыңғайлы. Ши тоқу үшін арқау ағашының маңызы өте зор. Дұрыс тоқу үшін арқау ағашының үстіне шиді дұрыс орналастыру қажет.

8-сурет. Ши тоқу

Бұл ұзақ әрі ұқыптылықты қажет ететін жұмыс. Арқау жіптер ағашқа 6-7 жерден асылады, ал ши сол жіптердің арасына кезектестіріп тоқылады. Шалма жіптердің ұштарын шүйделеп, ішіне тас салынады – бұл жіптің төмен тартылып тұруына және ши тоқудың сапалы болуына ықпал етеді. Арқауға асылған шалма (немесе арқау) жіптің ұзындығы тоқылатын шидің ұзындығынан екі есе артық болуы керек. Тоқу кезінде шидің түбірін бір жаққа бағыттап қоюға болмайды. Шиді үнемі кезек ауыстырып салу шарт. Егер шидің түбірі үнемі бір бағытта тоқылса, өрнек бұзылады және бұйым сапасыз болып шығады (8-сурет).

1. Ши тоқу өнері қазақ халқында қашан пайда болған?
2. Шимен тоқыма жұмыстарын үй жағдайында жасауға бола ма?

Бүгінгі сабақта:

- әртүрлі графикалық тәсілдер мен ақпараттық-коммуникативтік технологияларды қолданасың. Өзің таңдаған бұйымды жасаудың тиімді тәсілін анықтап, сол бұйым бойынша графикалық және технологиялық құжаттар (сызба, жоспар, сипаттама) әзірлейсің және өз шығармашылық жоспарыңды ұсынасың.

Графикалық тәсілдер шығармашылық үдерісте бұйымның сыртқы бейнесі мен құрылымын алдын ала көрсетуге мүмкіндік береді. Қағазға шиден тоқылатын бұйымның нобайы мен өрнегін сызып алады. Нобайға үлгі ретінде қарап, бұйымды тоқиды.

Графикалық тәсілдерді қолдану

«Нобай» термині – өнер мен дизайн саласындағы нысанның бастапқы сызбасы. Ол бұйымның негізгі идеясы мен пішінін айқындағанымен, нақты бөлшектерді толық қамтымайды. Мысалы, сәулетшілер ғимараттың түпкілікті бөлшектерімен материалдарын нақтыламас бұрын, оның жалпы құрылымын нобай арқылы жоспарлап алады.

Ши бұйымына өрнек салу үшін оның өлшемдері мен элементтері алдын ала жобаланып, қағаз бетіне түсіріледі.

Шиден тоқылатын бұйымның нобайын сызған соң, оны таңдаған бір түске бояп, бұйымды жасаудың негізгі үлгісі (сұлбасы) ретінде пайдаланады (9-сурет).

Геометриялық тәсілдер

Геометриялық тәсілдер өрнектерді дұрыс орналастыруға көмектеседі. Симметрия, пропорция және масштабты сақтау

9-сурет. Эскизден дайын бұйымға дейін

арқылы бұйымның көркемдік үйлесімі қамтамасыз етіледі. Геометриялық пішіндер нобайдың нақтылығын арттырады (11-сурет).

Компьютерлік графика

Компьютерлік бағдарламалар арқылы ши бұйымының 2D және 3D үлгілері жасалады. Бұл әдіс бұйымның пішінін, түсін және өрнегін алдын ала көруге және жобаны жетілдіруге мүмкіндік береді.

Ши тоқу өнері – тек қолөнердің бір түрі ғана емес, ол шығармашылық қабілетті дамытатын үлкен мүмкіндік (10-сурет). Графикалық тәсілдер мен технологиялық құжаттарды пайдалану арқылы әрбір жұмыс кезеңін нақтылап, тиімді әдістермен орындау өте маңызды.

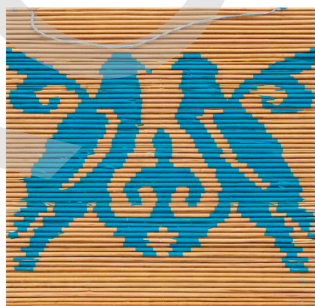
10-сурет. Орама ши (цифрлық нобай)

1. Берілген оюларды салыстыр (11-сурет).
2. Қазақ халқы шиден тоқылған бұйымдарда қандай ою түрлерін қолданған? Оның мәні неде? «Қос көгершін» оюы қандай мағына білдіреді деп ойлайсың?
3. Бұл бұйымдарды дайындау үшін шеберлер қандай материал мен құралдар пайдаланған?

Қошқармүйіз

Қос көгершін

Геометриялық ою

11-сурет. Шиден жасалған сәндік бұйымдар.

Нобай жасау – шебердің уақытын тиімді пайдаланып, жұмысын жүйелі орындауға бағыт беретін маңызды кезең. Ши тоқу өнерін меңгеру барысында мақсатың мен міндетіңді анықтау қажет.

Нобай жасау кезінде барлық жұмыс кезеңдерін жоспарлы және ретімен орындау маңызды.

Мысалы:

- шиді таңдау және дайындау;
- өрнек сызбаларын әзірлеу;
- ши тоқу әдісін таңдау;
- бұйымды жинақтап, оны сәндеу немесе қосымша элементтермен безендіру керек.

1. Дәптерге осы тәсілдер арқылы өз бұйымыңды ойластыр.
2. Шиден жасалатын бұйымдарды бейнелеу арқылы қандай ұлттық құндылықтарды көрсетуге болады?
3. Жеке технологиялық карта жаса.

ПРАКТИКАЛЫҚ ЖҰМЫС

Жасанды интеллект (ЖИ) платформаларының мүмкіндіктерін пайдалана отырып, таңдалған бұйымның технологиялық картасын құрастыр.

Технологиялық картада бұйымның дайындалу реттілігін, қолданылатын материалдар мен құралдарды, қауіпсіздік ережелерін және тиімді тәсілдерін көрсет (1-кесте).

StableDiffusionWeb – идеяны елестету, нобай жасау.

ЖИ ерекшеліктері:

- ЖИ өрнектердің симметриясы мен пропорциясын есептеп береді.
- Арнайы алгоритмдер арқылы өрнектің қателіктерін түзетуге, дұрыс масштабтауға болады.
- «Қазақ оюын симметриялы орналастыр» деп тапсырсаң, ЖИ оны автоматты түрде жасайды.

ҚЫЗЫҚТЫ ДЕРЕК

«Ши деммен шығады» деген сөз шеберлер арасында кеңінен тараған, яғни ши тоқу – тыныс алу арқылы жасалады. Ши тоқу – тыныс алудың тұрақтылығы, музыкадағыдай бірқалыпты ырғақ және саусақтың икемділігі мен білектің күші.

Шиден көлемді бұйым жасау үшін 3000-нан 4000-ға дейін ши сабақтары қажет. Бұл – отбасын және көршілерді біріктіретін ұжымдық жұмыс.

Ши – экологиялық жағдаймен үйлесімді өсетін және табиғаттағы жер асты суымен тығыз байланысты өсімдік. Қазақ халқы ши өскен маңайда жерасты суы жақын деп болжаған. Сондай-ақ, жердің экологиялық жағдайын анықтауға да көмектесетін ерекше өсімдік.

12-сурет. Ши жинау

Технологиялық карта. Нобайын сызу кезеңдері

№	Кезеңдер	Жұмыс барысы
1	Нобайын сызу	
2	Нобайды бұйымға түсіру	
3	Қажетті құралдар мен материалдарды дайындау	
4	Қауіпсіздік ережелерін сақтау	
5	Бұйымды безендіру	

Ши тоқу технологиясы

№	Жұмыстың мазмұны	Керекті құрал-жабдықтар
1.	Төрт данадан топтап шиді жұмысқа дайындаймыз.	Ши
2.	Төрт дана шиді қабаттап, ширатылған жіппен айқастыра орап, айқыштап (крест тәрізді) байлаймыз.	Ши, қондырғы, арқау жіп, салмақ тастар
3.	«Шыбын қанат» бөлігін ақ шимен 20 см-ге дейін тоқу. Әр шиді бел ағашқа кезекпен қойып, тас байланған жіптерді ауыстырып тоқимыз.	Ши, қондырғы, арқау жіп, салмақ тастар
4.	Ши талшығына қаламмен өрнек түстерінің шекара сызықтарын белгілеп аламыз.	Ши, қалам
5.	Түстерді алмастыру кезінде жіп ұштарын шығармай 1 см-дей желім жағып, сақтықпен ораймыз.	Ши, түрлі түсті жіптер, желім
6.	Бұйым сапалы шығуы үшін шидің түп жағы мен ұшын (шашағын) үнемі кезектестіріп саламыз.	Ши
7.	Осылайша үлгі бойынша орау және тоқу жұмыстарын қайталай отырып тоқимыз.	Ши, жіп, желім, қайшы т.б.

Сыныптастарыңның жасаған жұмыстарына баға бер.

Қандай элементтер сәтті шықты, қай жерді жетілдіру қажет?

Сабақ соңында өзіңнің технологиялық картаңа және жұмыс нәтижеңе қысқаша қорытынды жаса.

§3.

Шығармашылық жұмыс

Бүгінгі сабақта:

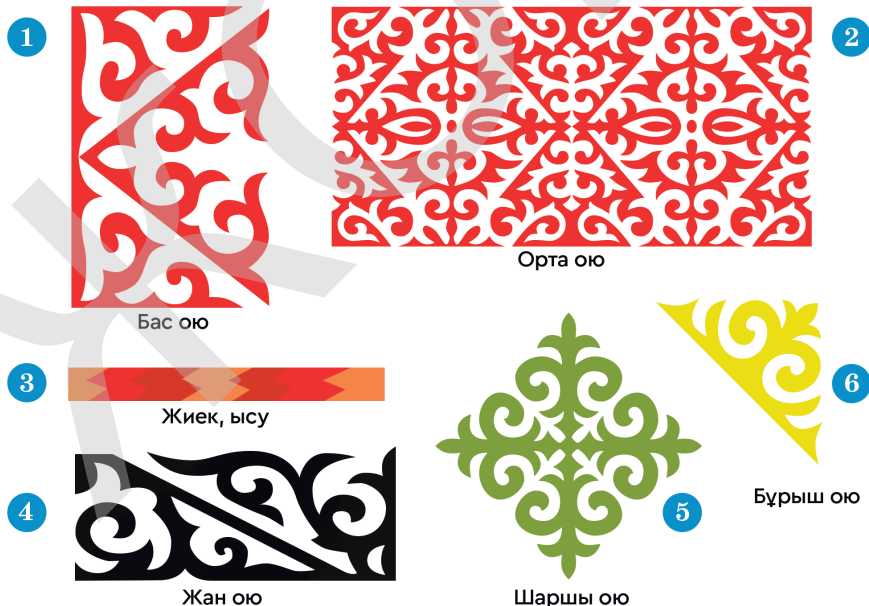
- әртүрлі технологиялар мен өнер материалдарын өз бетіңше таңдап және біріктіре отырып, қазақтың ұлттық мәдениет элементтері енгізілген шығармашылық бұйым (жоба) дайындайсың. Жұмыс барысында қауіпсіздік ережелерін сақтап, олардың маңызын түсіндіріп, қорғау кезінде таныстырасың.

Ши тоқудың шығармашылық үдерісі – адамның ішкі сезімін, идеясын және ұлттық мәдениетті көркемдік құралдар арқылы көрсетуге мүмкіндік береді. Бұл үдерісте шебер әртүрлі материалдар, өрнектер мен түстерді таңдап, идеясын жүзеге асырады.

Ши дегі өрнек – көркем құрал, оның мәдени символдық мағынасы бар.

Мысалы, қазақтың «қайнар», «жұлдыз», «құс жолы» сынды өрнектері тұрмыс пен табиғатқа деген көзқарасты білдіреді (13-сурет).

Шебер осы өрнектерді қолдана отырып, бұйымға ерекше мән береді.

13-сурет. Ою түрлері

Әртүрлі технологиялар мен материалдардың үйлестіріп, шығармашылық жұмыстың тиімділігі мен сапасын арттырудың жолын зертте. Жасанды интеллект бағдарламалары (мысалы, MidJourney, DALL·E, Stable Diffusion) арқылы қазақтың дәстүрлі ою-өрнегін заманауи стильде бейнеле.

Ши тоқығанда қолданатын түстердің өзіндік мәні бар. Мысалы, қызыл түс – батылдық пен күшті, көк түс – тыныштық пен бейбітшілікті, ал жасыл түс – табиғатпен үйлесімділікті білдіреді.

Ши бұйымдарын тек табиғи материалдармен тоқиды. Ши де, жіп те табиғи болғандықтан, адам денсаулығына пайдалы әрі төзімді.

Ши тоқу элементтерін пайдаланып, өзіңнің сәндік композицияңды жаса (15, 16-сурет).

Нұсқаулық:

- идея ойластыр (қандай бұйым тоқитыныңды анықта);
- нобайын үйлестір (өрнек түрі, түстерді үйлестір);
- таңдаған материалыңнан бұйым жаса;
- жұмыс барысында қауіпсіздік ережелерін сақта;
- жұмысыңды қорға (қолданған технологияны түсіндір).

14-сурет.

15-сурет. М. Сүлейменованың шиден тоқыған бұйымдары

16-сурет. М. Тастемірованың шығармашылық жұмысы

ШЫҒАРМАШЫЛЫҚ ЖҰМЫС

Ши тоқу үлгісі

1-кезең. Материалдар мен құрал-жабдықтар: А4 форматтағы ағаш жиектеме, ши (шпажкалар), түрлі түсті тоқыма жіптер, қайшы, қарындаш, ыстық желім.

1-кезең

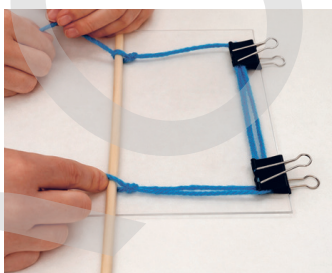
2-кезең. Қажетті материалдарды дайындап, ЖИ-дің көмегімен бірнеше эскиз сызып ал.

3-кезең. А4 форматты жиектемеге арақашықтығын бірдей етіп, жіп тартып шық.

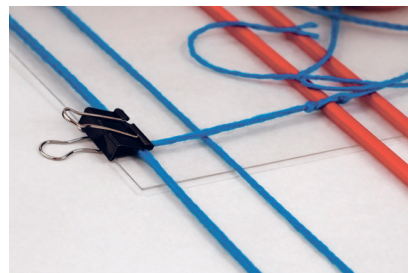
4-кезең. Әр шиге тоқыма жіптерді бірдей етіп, байла.

2-кезең

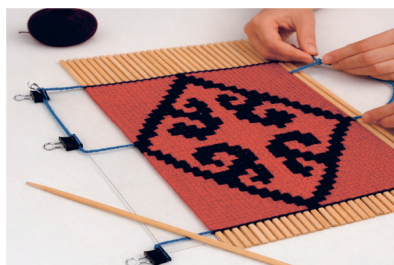
3-кезең

4-кезең

5-кезең

6-кезең

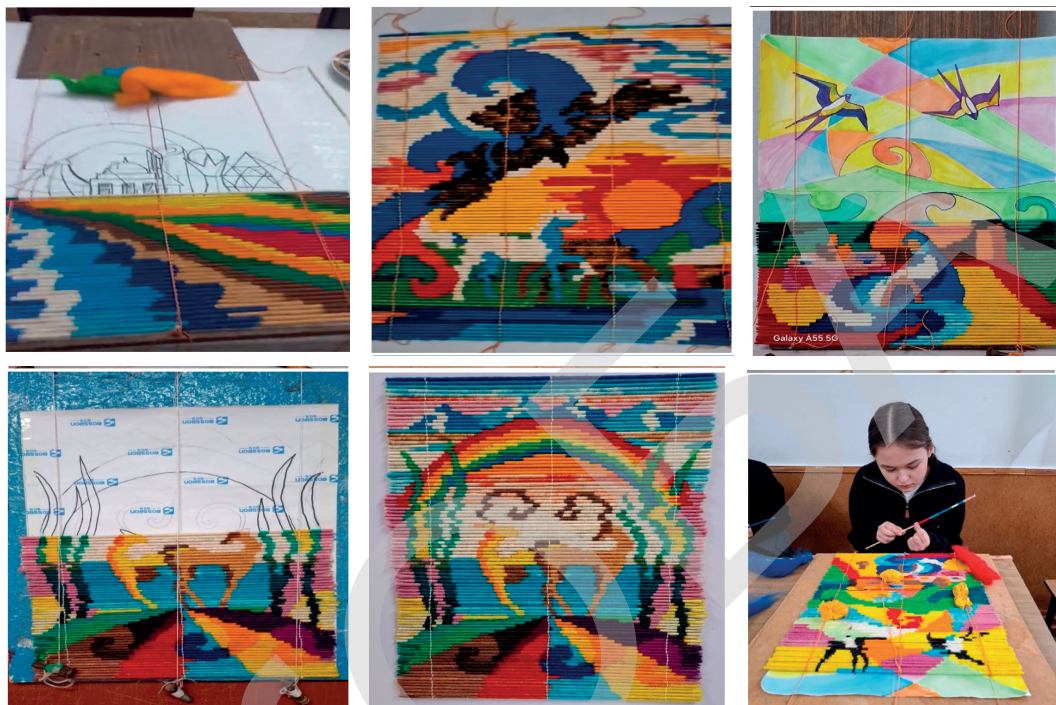

7-кезең

5-кезең. Шиге жіпті орамастан бұрын оның орнын қарындашпен белгілеп ал.

6-кезең. Жіппен оралған шиді эскиздің үлгісімен ретте.

7-кезең. Дайын болған бұйымды сәндеп, көрмеге қоюға дайында.

17-сурет. С. Беккулиеваның шығармашылық жұмыстары

1. Ши тоқу барысында қандай қиындықтар кездесті?
2. Ши тоқу қай аймақтан жинайды?
3. Шиді неге табиғи материалдан дайындайды?
4. Табиғи материалды қолдану қаншалықты тиімді?

§4.

Киіз басу тәсілдері, өрнек түрлері

Бүгінгі сабақта:

- киіз басу түрлерін және қолданатын материалдарын зерттеп, шығармашылық идеяңды дамытасың және оны ақпараттық-коммуникативтік технологияларды қолдану арқылы (презентация, инфографика) таныстырасың.

18-сурет. Киізден жасалған бұйымдар

САЛЫСТЫР! ТАЛДА! ПІКІР БІЛДІР!

1. 18-суретке қара. Олар қандай туынды?
2. Бұйымдарды қандай тәсілмен жасаған?
3. Бұйымдарды **Masterpiece X** көмегімен 3D форматта қайта қалпына келтіріп, киіз бұйымдарын **виртуалды түрде көрсет**.

Киіз басу – қазақ халқының дәстүрлі қолөнерінің бірі.

Киіз – қойдың күзем жүнінен қалың әрі тығыз етіп басылған үй тұрмысында пайдаланылатын бұйым.

Көшпелі халықтың өмірінде киіздің алатын орны ерекше. Киіз қазақ жеріндегі көшпелі тайпаларда б.з.б. 1-мыңжылдықта белгілі болған. Ноин-ула мен Пазырық қорғанда-

19-сурет. Киіз

рынан табылған заттар арасында киізден басылған бұйымдар да бар. Бұл киіз басудың ерте кезеңдерде дамығанын көрсетеді.

Киіз басу тәсілдері: қолмен, механикалық, құрғақ және ылғалды киіз басу.

Киіз басудың ең көне әрі дәстүрлі тәсілі – қолмен басу. Бұл тәсілде күзем жүнді ақ шиге салып, ыстық су сеуіп, сабау, тебу және домалату арқылы біріктіреді. Қолмен киіз басу қазақ халқының тұрмысында кең тараған және бірігіп басқан (20-сурет).

Қазіргі таңда киіз басу үдерісін жеңілдету үшін арнайы машиналар мен құралдар қолданылады. Жүн машиналар жүнді қысып, басады. Механикалық әдіс уақытты үнемдеуге мүмкіндік беріп, бұйымның сапасын арттырады (21-сурет).

Құрғақ киіз басу – бұл киіз бұйымдарын жасау тәсілдерінің бірі, арнайы ине (фильц инесі) арқылы жүн талшықтары біріктіріледі. Иненің көмегімен жүн талшықтары бір-біріне тығыздалып, жабысып, берік форма түзіледі (22-сурет).

Ылғалды киіз басу әдісі – киіз басудың дәстүрлі техникасы, мұнда жүн талшықтары ыстық су мен сабын ерітіндісі арқылы ылғалданып, қолмен басу және илеу әрекеттерінің нәтижесінде өзара бірігеді де, тығыз материал – киіз түзіледі (23-сурет).

20-сурет . Қолмен киіз басу

21-сурет. Механикалық киіз басу

22-сурет. Құрғақ киіз басу

23-сурет. Ылғалды киіз басу

- Жүннің табиғи талшықтары бір-бірімен жабысып, берік киіз пайда болады;
- Ыстық су мен сабын жүн талшықтарының бірігуін жеңілдетеді;
- Бұл әдіс киізден шарф, панно, ойыншық, сәндік бұйым және ұлттық киімдер жасауға қолданылады.

24-сурет. А. Жансерікованың туындылары

КИІЗ БАСУ ӨНЕРІНІҢ ТАРИХЫ

Киіз басу өнерінің тарихы ғасырлар қойнауына кетеді. Бұл қазақ халқының көшпелі өмірінен, табиғатпен және малшаруашылығымен тығыз байланысынан туындаған. Киіз басудың негізгі мақсаты – киіз үй, киім-кешек, төсеніш және басқа да тұрмыстық заттарды жасау болды.

Киіз басу өнері қазақтың рухани мәдениетінің айқын көрінісі. Бұл өнердің дамуы қазақтың өзіне тән өмір салтын, табиғатпен үйлесімде болу идеясын білдіреді. Қазақ халқы табиғи материалдарды пайдаланып, өз шығармашылығын жүзеге асырып, киіз басу арқылы мәдениетінің негізін қалаған.

Киіз басудың мәдени маңызы да зор. Киіз бұйымдар тек тұрмыс қажеттіліктерін қанағаттандырумен шектелмей, сонымен қатар ұлттың әлемге деген көзқарасын, өзіндік ерекшелігін білдіреді. Өрнектер мен түс таңдау арқылы қазақтар өз өмірін, тарихи оқиғаларды, дәстүрлерін суреттеген.

Киіз басу – қазақ халқының мәдени мұрасы мен тарихының ажырамас бөлігі. Бұл өнер шығармашылық ойлауды дамытуға, ұлттық мәдениетті сақтау мен жаңғыртуға мүмкіндік береді. Киіз басу тәсілдерін меңгеру және қауіпсіздік ережелерін сақтау, сондай-ақ АКТ қолдану арқылы қазіргі заманғы шеберлер бұл өнерді жаңа деңгейге көтеріп, ұлттық қол өнерді әлемдік аренада таныта алады.

Киіз басу кезінде қолданылатын өрнектер қазақ халқының мәдениетін, табиғатпен байланысын, сондай-ақ өмірге деген философиялық көзқарасын бейнелейді.

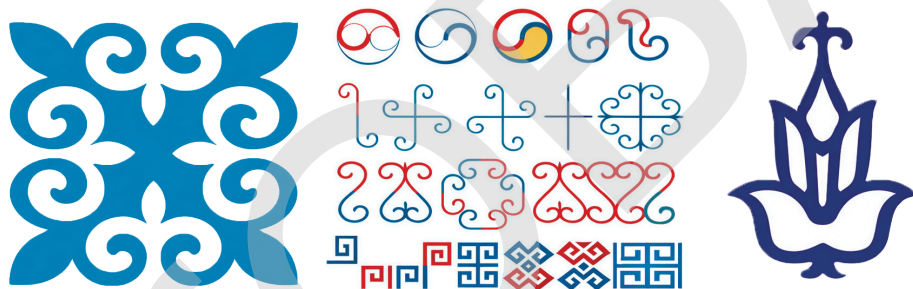
- Қазақта киіз басу өнерінің маңызы қандай?
- Киізден жасалатын бұйымдардың сапасы туралы не айтар едіңдер?
- Қазіргі таңда киіз басу өнеріне сұраныс қандай? Бұл өнер түрін сақтап қалу үшін не істер едіңдер?

АКТ құралдарының бірін (Paint, Canva, Sketchbook, IbisPaint) тандап «Киіз басу өнерінің өрнектері мен түстері» тақырыбына презентация жасап, сыныптастарыңмен бөліс.

Қошқармүйіз – қойдың төбесі мен екі жаққа иіріле түскен мүйіз бейнесінде келіп, оның қолтық тұсынан қойдың құлағын долбарлайтын тағы бір шолақ мүйіз тәрізді екі буын шығып тұратын ою-өрнек.

Шеңбер мен сызықтар арқылы жасалған өрнектер үйлесімділік пен тепе-теңдіктің көрінісі (25-сурет).

25-сурет. Ою түрлері

Гүл өрнектері – гүлдер мен өсімдіктер түрлерін бейнелейтін өрнектер табиғатқа деген сүйіспеншілікті білдіреді.

Киіз үй өрнектері – киіз үйдің құрылымы мен бөлшектерін білдіретін өрнектер киізді сәндеудің негізгі элементтеріне айналған.

1. Өз жобаң үшін киіз бұйымына арналған идея ойлап тап. ЖИ көмегімен эскиз ұсын.
2. Киіз басу өнерін цифрлық технологиялармен қалай байланыстыруға болады? Мысал келтір.

1. Бұйымды қандай техникамен жасағың келеді?
2. Оны дайындау үшін қандай материалдар мен құрал-жабдықтар қажет?

Бүгінгі сабақта:

- шығармашылығыңды жоспарлайсың.
- шығармашылық идеяңды жүзеге асыру үшін қажетті көркем құралдарды таңдап, ұлттық нақыштағы киіз бұйымының шағын үлгісін немесе эскизін дайындайсың.

Киіз басу – қазақ халқының ежелгі қолөнерінің бірі. Бұл өнерде жүнді өңдеу, композиция құру, түстік үйлесімділік пен ою-өрнек элементтерін қолдану арқылы көркем бұйымдар жасалады.

Киіз басу кезінде өрнектердің ерекше рөлі бар: олар тек сәндік мақсатты ғана емес, адамның ішкі әлемі мен дүниетанымын, сондай-ақ ұлттық мұраны көрсетеді.

Жүннен жасалған текемет – қазақ халқының дәстүрлі қолөнерінің көрнекті туындысы. Ол қойдың күзем жүнінен басылып, бетіне түрлі түсті ою-өрнектер салынады.

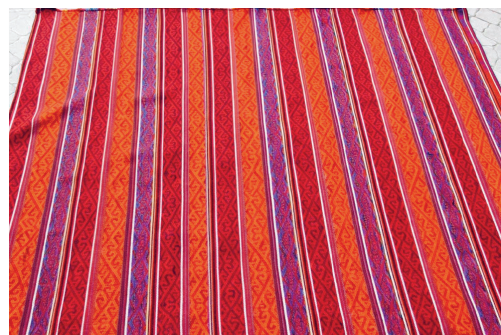
Тұскиіз

Текемет

Сырмақ

Алаша

26-сурет. Жүннен жасалған бұйымдар

Текемет – ұлттық болмыстың көркем көрінісі, қолөнер арқылы қазақ халқының дүниетанымы, эстетикасы, еңбек мәдениеті көрінеді.

Түскиіз – бөлме қабырғасын сәндеуге арналған қазақ халқының ұлттық бұйымы. Көбінесе төсектің тұсына ілінгендіктен түскиіз деп аталған.

Сырмақ – киізден жасалып, өрнектелген төсеніш. Бұл қабырғаға іліп, еденге төсеу үшін арнайы тоқу технологияларымен жасалған бұйым.

Жүннен тоқылған алаша – қазақ халқының дәстүрлі тұрмыстық тоқыма бұйымы, негізінен, жерге төселетін төсеніш ретінде қолданылады. Алаша қойдың жабағы жүнінен иірілген жіптен өрмек арқылы тоқылып, түрлі түсті жолақтар мен геометриялық өрнектермен безендіріледі.

Алаша – қазақ тұрмысында ең жиі қолданылған дәстүрлі төсеніш бұйымы.

1. Осы тақырыпта көрсетілген жұмыстардан шабыттанып, өз идеяның нобайын (эскиз) сыз (27, 28, 29-сурет).
2. Бұйымның пішімі, ою-өрнек элементтері, түстер үйлесімі мен нақыштарын ойластыр.
3. Жаңа туындында дәстүр мен заманауи үйлестіріп көрсетуге тырыс.
4. Бұйым жасау үшін киіз басу тәсілін таңда.

Бұл өнерде жүнді өңдеу, композиция құру, түстік үйлесімділік пен ою-өрнек элементтерін қолдану арқылы көркем бұйымдар жасалады.

27-сурет. Инемен шанышқылау арқылы жасалған жұмыстар.

Автор: М. Үмбеталиева

Идеялық нобай салындар.

- Нәтижесінде – ортақ концепция бойынша біріккен топтық коллекция идеясы ұсынылады (3-5 бұйымның нобайы болуы мүмкін).
- Қысқаша топтық презентация жасаңдар (PowerPoint, постер, коллаж). Коллекцияның атауын, стилін, өрнек негізін, түс палитрасын, қолданылу аясын көрсетіңдер.

Шығармашылық жұмысты (нобай) орындау үлгісі

ТЕХНИКАЛЫҚ ҚАУІПСІЗДІК ЕРЕЖЕЛЕРІ:

1. Құрғақ басуға арналған ине өте үшкір келеді, жарақаттанып қалмай, абайлап шанышқылау керек.
2. Жұмысты арнайы төседе: щетка, поролон немесе тығыз жөкеде жасау керек.
3. Киіз басуды үлкен өлшемді инеден бастап, бұйымның тығыздығына қарай жіңішкелеріне ауыстыру қажет.

28-сурет. Құрғақ басу техникасымен басылған киіз бұйымдары
Авторы: С. Беккулиева

29-сурет. «Таңбалар үні»
А. Сахова. Ылғалды киіз басу

1. Нобай дегеніміз не және ол киізден жасалған бұйымды жасауда қандай рөл атқарады?
2. Нобай дайындауда қандай құралдар (ЖИ) мен материалдар қолданылды?
3. Нобай арқылы қандай шығармашылық идеяларды жеткізуге болады?
4. Нобайға сүйене отырып киізден бұйым жасаудың қандай артықшылықтары бар?
5. Нобайдың қандай көмегі бар?

§6.

«Киіз басу» шығармашылық жұмысын орындау

Бүгінгі сабақта:

- киіз басу өнері бойынша алған білімнің мен тәжірибенді қолданып, әртүрлі технологиялар мен өнер материалдарын таңдап, бірік-тіресің.
- Қазақтың ұлттық бұйымының (панно, интерьер бұйымы, сәндік зат) шағын үлгісін дайындайсың; жұмыс барысында қауіпсіздік ережелерін сақтайсың.

Қазақтың ұлттық мәдениеті – терең тарих пен бай руханияттың көрінісі. Шығармашылық жұмыстар мен бұйымдар жасау барысында осы элементтерді қолдану оқушылардың ұлттық сана-сезімін, эстетикалық талғамын және шығармашылық қабілетін дамытады.

Қошқармүйіз, ирек, тұмарша ою-өрнектері – мықтылықты, әдемілікті бейнелейді.

Киіз басу сәндік қолданбалы өнердің бір бөлігі. Ол тек тұрмыстық қажеттілік емес, көркемдік пен шығармашылықтың көрінісі.

Киіз басу – бірнеше кезеңнен тұратын күрделі үдеріс. Әр кезеңді мұқият орындау керек. Бұл кезең шығармашылық жұмыс барысында технологиялық реттілік пен еңбек мәдениетін қалыптастырады.

4-кесте

Киіз басу технологиясының кезеңдері

№	Кезеңнің атауы	Сипаттамасы
1.	Жүнді дайындау	Қойдың күзем жүнін тазалау, сабау
2.	Жүнді шабақтау	Жүнді ши үстіне біркелкі жайып шығу
3.	Жүнді тарту	Шабақталған жүннің үстіне ақ жүнді шүйке түрінде тарту
4.	Су себу	Ыстық су мен сабынды ерітіп жүнді біріктіру
5.	Шиыршықтау	Шиді орап, домалатып жүнді біріктіру
6.	Білектену	Оралған шиді қолмен басып, білектен домалатып, киізді қатайту
7.	Қарпу	Киізді ашып, қайта бүктеп, сабау, пішінін түзету және тығыздау
8.	Ыспалау (тығыздау)	Арқанмен тартып, жүнді тығыздау
9.	Кептіру	Киізді күн астында немесе көлеңкеде кептіру

30-сурет. Құрғақ басуға арналған құрал-жабдықтар мен материалдар

31-сурет. Ылғалдап басуға арналған құрал-жабдықтар мен материалдар

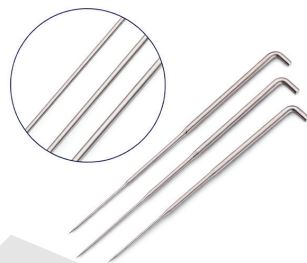
ШЫҒАРМАШЫЛЫҚ ЖҰМЫС

«Береке» үйтұмарын жасау барысы

ТЕХНИКАЛЫҚ ҚАУІПСІЗДІК ЕРЕЖЕЛЕРІ:

- Фильц инелерімен жұмыс жасау барысында:
- силикон оймағын пайдалан.
 - инелерді арнайы қорапшада сақта.
 - саусағыңды жарақаттап алсаң, мұғалімге айт.
 - инелердің бүтіндігіне тексер. Жұмыс барысында инелердің қатты, киіз басуға арналмаған бетпен жанаспауын қадағала.
 - сынған инелерді мұғалімге тапсыр.

САЛЫСТЫР! ТАЛДА! ПІКІР БІЛДІР!

- Киіз басу мен қазіргі заманауи интерьер бұйымдарын жасау технологияларының ұқсастығы мен айырмашылығы неде?
- Табиғи жүн мен синтетикалық материалдан жасалған бұйымның артықшылығы мен кемшілігін қалай бағалайсың?
- Киіз басу өнерін заманауи дизайнда қолдану ұлттық мәдениетті сақтауға үлес қосады деп ойлайсың ба? Неліктен?
- Интерьерге арналған киіз бұйымдарының дизайнында дәстүр мен инновацияны үйлестірудің маңызы қандай?

5-кесте

Жүнді түрлеріне байланысты қолдану

№	Жүн түрі	Қолдану саласы
1.	Қой жүні	Киіз, киім, көрпе, сырмақ, байпақ
2.	Түйе жүні	Шапан, көрпе, шекпен
3.	Ешкі жүні	Бөкебай, шәлі, қолғап, шұлық
4.	Жылқы қылы	Арқан, қобыз ішегі

Киіз басу өнерінің маңызы

Киіз басу – қазақ елінің төл мәдениетін сақтап, одан әрі жаңғыртуға үлесі зор, терең тарихы бар өнер түрі. Бұл тек қолөнер ғана емес, ұрпақтан-ұрпаққа ұлттық рух пен отан-сүйгіштікті дәріптейтін рухани тәрбие құралы. Киіз басу ұлтымыздың тарихы мен салт-дәстүрін, мәдениетін терең сезініп, күнделікті өмірде қолдану арқылы ұрпақтан-ұрпаққа жеткізу жауапты міндетіміз.

Ойлан!

Киіз басу өнерінің бүгінгі таңдағы маңызы қандай? Оны сақтап, дамыту жолдарын ұсын.

Технологиялық карта
Құрғақ басу техникасы

№	Кезеңдері	Жұмыстың мазмұны	Материалдар мен құралдар	Нәтиже
1	Нобайды әзірлеу	- Қағазға ою-өрнектің нобайын сызып, композицияны және өрнек ырғағын анықта. - Ою-өрнектерді орналастырып, түсін анықта.	Материалдар: қағаз Құралдар: қарындаш	Ою-өрнектің графикалық нобайы
2	Нобайды негізге көшіру	- Нобайдың (фетр немесе киіз төсенішке) көшір. - Батырмай сызып шық.	Материалдар: фетр немесе киіз негіз Құралдар: қарындаш немесе маркер	Ою-өрнектің сыртқы сызығы түсірілген негіз
3	Жүнді таңдау және дайындау	- Нобайға сәйкес түстегі жүнді таңда. - Жұмысқа ыңғайлы болу үшін жүнді шағын талшықтарға бөл.	Материалдар: құрғақ басуға арналған жүн (қызыл, жасыл, қоңыр, ақ және т.б.) Құралдар: Қайшы	Дайындалған түрлі түсті жүн талшықтары
4	Фон қалыптастыру	- Фонға арналған жүнді негіз бетіне біркелкі етіп жай. - Инені шанышқылау арқылы жүнді бекіт, сыртқы сызықтан шықпауға назар аудар.	Материалдар: фонға арналған жүн Құралдар: - құрғақ басуға арналған ине - төсеніш (поролон немесе арнайы шөтке)	Тығыз ба- сылған фон

5	Ою-өрнек бөліктерін басу	- Ою-өрнек сызықтары бойымен түрлі түсті жүнді орналастыр. - Бөліктерін кезекпен басып, иірімдер мен пішіндердің тегіс әрі анық шығуын қадағала.	Материалдар: ою-өрнекке арналған түрлі түсті жүн Құралдар: құрғақ басуға арналған ине (Фильтр инесі)	Қалыптасқан ою-өрнек сарыны
6	Көлем мен беткі бедерін жетілдіру	- Көлем беру үшін қосымша жүн қабаттарын қос. - Элементтерін нығыздап, бедерлі фактура қалыптастыр.	Материалдар: қосымша реңктегі жүн Құралдар: құрғақ басуға арналған ине (Фильтр инесі)	Көлемді, айқын бедерлі өрнек
7	Бөлшектері мен сыртқы сызықтарын нақтылау	- Өрнек шеттерін нақтылап, қажет болған жағдайда сыртқы сызығын контраст түспен айқында. - Артық жүн талшықтарын алып таста.	Материалдар: қою түсті жүн Құралдар: - құрғақ басуға арналған ине - қайшы	Ұқыпты әрі анық бейнеленген ою
8	Жұмысты аяқтау және безендіру	- Барлық элементтердің берік басылғанын тексер. - Дайын бұйымды жақтауға салып безендір немесе сәндік панно ретінде қолдан.	Материалдар: жақтау (қажет болған жағдайда)	Дайын сәндік киізден жасалған панно

- Технологиялық карта бойынша өзің таңдаған бұйымның эскизін жаса.
- Орындау реттілігін жазып отыруды ұмытпа.
- Құрғақ басу тәсілімен жүннен жасалған бұйымдардың орындалу ретін қарастыр. Оны жасау үшін қандай материалдар мен құралдар қажет?

- Жұмыс барысында қандай шешімдер тиімді болды? Ал қандай шешімдерді өзгерту қажет деп ойлайсың?
- Қиындықтар туындаған сәтте қандай балама шешімдер қарастырдың және олар қаншалықты тиімді болды?
- Өз жұмысыңды басқа оқушылардың жұмыстармен салыстырып, сыни тұрғыда бағала.

§7. Дайын бұйымды өңдеу

Бүгінгі сабақта:

- қауіпсіздік ережелерін сақтай отырып, киізден бұйым жасайсың.
- оны әртүрлі техникалар мен заманауи құралдарды қолданып, сәндейсің.

Сәндеу дегеніміз – бұйымға көркемдік беру, әшекейлеу және оны әдемілеп өңдеу процесі. Бұл ұғым сонымен қатар заттың пішінін, беткі қабатын, түсін өзгерту арқылы жетілдіруді және оның шеттерін көмкеру (жиектеу) жұмыстарын қамтиды.

Материал таңдау кезінде оның бұйымның түсімен, сызықта-рымен, пішінімен және құрылымымен үйлесімділігі маңызды.

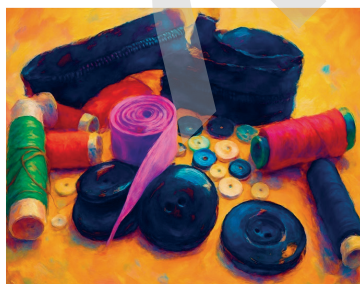
Әрлеу материалдары ретінде түрлі түсті жалпақ фетр, түйме-лер, бисер, таспалар, әр алуан фурнитуралар, шашақтар, түрлі түсті жүндер сияқты көптеген заттарды қолдануға болады.

1-сызба

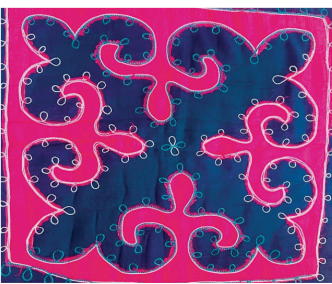

Киіз – табиғи, жылы әрі икемді материал. Одан жасалған бұ-йымдарды безендіру арқылы олардың эстетикалық құндылығы мен ұлттық ерекшелігі айқындалады.

Бұйымның бөлшектерін бір-біріне қосу (біріктіру) әдісі әртүрлі факторларға байланысты таңдалады.

32-сурет. Сәндеуге арналған фурнитура

33-сурет. Бұйымды кестемен сәндеу

34-сурет. Өрілген жіптер

35-сурет. Түрлі түсті жүндер

36-сурет. Өртүрлі шашақтар

Бұл факторларға мыналар жатады:

- дайын өнімге қойылатын талаптар (мысалы, беріктік, эстетикалық);
- біріктірілетін материалдардың түрі (мысалы, мата, былғары, ағаш);
- олардың беткі қабаты;
- бұйымның сыртқы көрінісі (дизайны).

Шашақпен жиектеу – бұйымның шетін жіптен жасалған шашақтармен көмкеру арқылы бұйымға көлем, қозғалыс, этностиль беру тәсілі.

Шашақ – жіптерді біркелкі ұзындықта қиып, түйіндеп, бекіту арқылы жасалады.

Шашақтың түйме шашақ (дөңгелек түйін түрінде), жіп шашақ (еркін салбыраған жіптер), құрақ шашақ (мата қиындысынан да жасалған) түрлері болады.

Жүннің табиғи реңктері (ақ, қоңыр, сұр) бояумен толықтырылып, контраст пен үйлесімділік жасалады.

Қызыл мен ақ, көк пен сары, жасыл мен қоңыр сияқты түстер ұлттық стильге сай келеді.

Түстер арқылы көңіл күй мен мағына беріледі.

Жүннен жасалған бұйымдарға оқиға желісін бейнелеп салу: табиғат, ертегі, ұлттық өмір көріністері.

37-сурет.

Бұл бұйым тек сәндік емес, мағыналық сипаты бар.

Жүннен жасалған бұйымдарды безендіру:

- ұлттық өнер мен заманауи тәсілдерді ұштастырады;
- шығармашылық еркіндік пен көркемдік талғамды дамытады;
- жеке стилін қалыптастыруға мүмкіндік береді.

Сыныптастарыңның жұмысын бағала.

- Қай бұйымның идеясына таңғалдың?
- Түстер үйлесімі қай жұмыста сәтті таңдалған?
- Осы жұмыстардың қайсысы практикалық тұрғыдан тиімді?
- Қай жұмыс эстетикалық жағынан тартымды?
- Өз жұмысыңа сырт көзбен қара, өзіңе ұнады ма?

38-сурет. «Береке»
үйтұмары.
М. Үмбеталиева

Бүгінгі сабақта:

- дайын жұмыстарыңды онлайн-платформадағы ауқымды аудиторияға таныстырасың және қорғау арқылы шығармашылығыңды дамытасың.

Көрме – бұл белгілі бір тақырыпқа байланысты материалдық немесе рухани құндылықтарды көпшілікке таныстыру мақсатында ұйымдастырылатын шара. Ол өнер, ғылым, техника, мәдениет, өндіріс, білім, туризм сияқты түрлі салаларда өткізіледі. Іс-шараның өзі де, өткізетін орны да «көрме» деп аталады.

Қазақ жерінде көрмелік-сауда дәстүрі ертеден дамыған. Қазақ хандары мен билері Ұлы Жібек жолы бойында орналасқан Сауран, Отырар, Түркістан сияқты қалаларда сауда-саттық пен қолөнер көрмелерін ұйымдастырып отырған. XIX ғасырда Қазақстанда Қоянды жәрмеңкесі (Орталық Қазақстан) сияқты ірі сауда орындары ерекше маңызға ие болды. Бұл жәрмеңкелер қазақ, орыс, қытай және Орта Азия елдерінен келген саудагерлердің мәдени және экономикалық тоғысу нүктесі болды.

Бүгінгі таңда Қазақстандағы заманауи көрме орталықтары қоғамның әлеуметтік, мәдени, экономикалық және ғылыми өмірінің ажырамас бөлігі.

Астанадағы «EXPO-2017» көрме кешенінің инфрақұрылымы қазіргі таңда «Астана халықаралық қаржы орталығы» (АХҚО) мен басқа да ірі инновациялық орталықтарға негіз болып, еліміздің экономикалық және технологиялық дамуына үлкен үлес қосуда.

39-сурет. «Бақыт құшағында».
Авторы: А. Сахова

Дайын жұмысты көпшілікке таныстырындар.

Жасанды интеллект негізінде **виртуалды көрме платформасын** (көрме, презентация және т.б) жасаңдар (39–43 суреттер). **Sora арқылы (бейне генерациясы)**

1. **Бейнеролик.** Киіз басу кезеңдерін (жүн шабақтау, су себу, шиыршықтау, ыспау) мультфильм немесе реалистік бейне түрінде көрсетіндер.

Киіз басу процесінің қадамдарын түсіріп, жинақталған материал негізінде бейнеролик жасаңдар.

2. **Ұлттық өнерді таныстыру презентациясы.** Киіз үй ішінде сырмақ, түскиіз, алаша жайылып тұрған көріністерді бейнелеп PowerPoint, Canva немесе Google Slides бағдарламаларында презентация жасаңдар.

3. **Өнер мен заманауилықты ұштастыру**

Киіз бұйымдарының қазіргі сән әлеміндегі (fashion show) қолданылуын көрсететін бейнеролик дайындаңдар.

40-сурет. «Бабалар рухы».
Авторы: А. Сахова

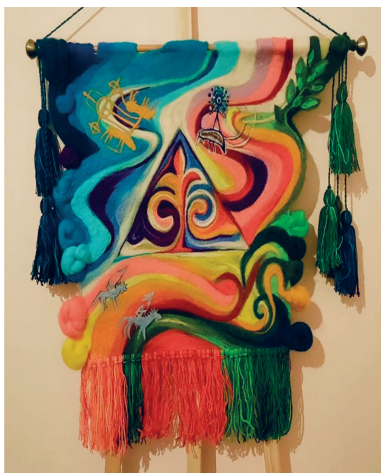
ҚЫЗЫҚТЫ ДЕРЕК

Әлемдік көрмелер тарихында уақытша нысан ретінде салынып, кейін елдің символына айналған ғимараттар аз емес.

Соның бірі – Эйфель мұнарасы. Ол 1889 жылғы Париждегі Дүниежүзілік көрмеге арналып тұрғызылған. Бастапқыда көрмеден соң бөлшектеу жоспарланғанымен, нысан халықтың ықыласына бөленіп, бүгінде Францияның басты сәулеттік нышанына айналды.

Осыған ұқсас тарих елордамыздағы «Нұр Әлем» павильонында да қайталанды (44-сурет). «Нұр Әлем» павильоны. ЕХРО-2017 көрмесіне арнап салынған бұл нысан – әлемдегі ең үлкен толық шар тәрізді ғимарат. Биіктігі 100 метр, диаметрі 80 метрді құрайтын бірегей нысан бүгінде «Болашақ энергиясы» атауымен, еліміздің заманауи сәулет өнерінің символына айналды.

41-сурет. «Тұмар»
құрғақ басу техникасында
жасалған бұйым. М. Тастемірова

42-сурет. «Әжемнің көзімен»
құрғақ басу техникасында
жасалған бұйым. Ж. Тұңғышбаева

«Жүннен жасалған сәнді түйреуіш»

«Өмір ағашы»

43-сурет. Ылғалдап басу техникасымен жасаған жұмыстар. А. Тәжібекова

Шығармашылық жұмысты талдау және қорғау

1. Жұмыстың негізгі идеясы қандай?
2. Өрнек пен композиция симметриясы сақталған ба?
3. Бұйым көрерменге қандай әсер қалдырады?
4. Автор қандай ой немесе сезім жеткізгісі келген?
5. Автордың өзіндік шешімі немесе ерекшелігі бар ма?
6. Дәстүрлі элементтер жаңаша қалай қолданылған?

САЛЫСТЫР! ТАЛДА! ПІКІР БІЛДІР!

1. Жұмыстарың өздеріңе ұнады ма?
2. Сапасын, түрін жақсарту үшін қай жерін өзгерткілерің келеді?
3. Бір-біріңнің жұмыстарыңды бағалаңдар.

МАЗМҰНЫ

Алғы сөз	3
----------------	---

I бөлім. СӘНДІК ҚОЛДАНБАЛЫ ӨНЕР

§1. Ши тоқудың тарихы, түрлері, материалдары, құрал-жабдықтары....	6
§2. Нобай және идея	11
§3. Шығармашылық жұмыс.....	16
§4. Киіз басу тәсілдері, өрнек түрлері	20
§5. Бұйымның нобайын әзірлеу	24
§6. «Киіз басу» шығармашылық жұмысын орындау.....	28
§7. Дайын бұйымды өңдеу	34
§8. Жұмысты қорғау және көрмеге ұсыну	37

II–III бөлім. ДИЗАЙН ЖӘНЕ ТЕХНОЛОГИЯ

§9. Қазақтың ұлттық киімі. Этностиль	42
§10. Ою-өрнек және оның стилизациясы	48
§11. Этностильдегі қазақ баскиімінің дизайны	52
§12. Этностильдегі сәукеле бұйымын жасау	57
§13. Этностильдегі тақия бұйымын жасау	62
§14. Этностильдегі қамзол бұйымын жасау.....	66
§15. Бұйымды сәндеу	71
§16. Шығармашылық жұмысты таныстыру.....	75
§17–18. Халық пішімі негізінде киім үлгісінің дизайны	78
§19–20. Идея ойластыру. Құрал-жабдықтар мен материалдар дайындау	85
§21. Халықтық пішім негізінде бұйым дайындау	91
§22. Жеңі тұтас пішілген иықты бұйымды модельдеу ерекшеліктері ...	96
§23. Бөлшектерді пішу	99
§24. Бөлшектерді біріктіру және бұйымды өңдеу	103
§25. Бұйымды ою-өрнек элементтерімен әшекейлеу	107
§26. Жұмысты қорғау	111

IV бөлім. ҮЙ МӘДЕНИЕТІ

§27. Интерьерге арналған сәндік бұйымдар (2D/3D форматта).....	118
§28. Нобай. Құрал-жабдықтар мен материалдарды дайындау.....	123
§29–30. Интерьерге арналған 2D/3D сәндік бұйымдарды жасау және безендіру жұмыстары.....	128
§31. Өсімдік шаруашылығындағы ғылымның рөлі	131
§32–33. Медицина, фитотерапия және косметологиядағы өсімдіктің рөлі	135
§34. Жұмысты қорғау.....	141
Техникалық қауіпсіздік ережелері.....	144
Глоссарий	149
Пайдаланған әдебиеттер тізімі	153